

2. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo

Konferenca VIVUS – s področja naravovarstva, kmetijstva, hortikulture in živilstva

»ZNANJE IN IZKUŠNJE ZA NOVE PODJETNIŠKE PRILOŽNOSTI«

24. in 25. april 2013, Biotehniški center Naklo, Strahinj 99, Naklo, Slovenija

2nd Scientific Conference with International Participation

Conference VIVUS – Environmentalism, Agriculture, Horticulture, Food Production and Processing

»KNOWLEDGE AND EXPERIENCE FOR NEW ENTREPRENEURIAL OPPORTUNITIES«

24th – 25th April 2013, Biotechnical Centre Naklo, Strahinj 99, Naklo, Slovenia

Vpliv konja na mladostnike

Jelena Zurc

Slovenija, jelena.zurc@gmail.com

Aleš Dovžan

Slovenija, al3s1987@gmail.com

Andreja Ahčin

Biotehniški center Naklo, Slovenija, andreja.ahcin@guest.arnes.si

Mojca Gašparić

Mojstrica, Mojca Gašparić s. p. , Slovenija, mojca.gasparic@gmail.com

Izvleček

Članek obravnava vpliv konja na mladostnikov osebostni razvoj tako na fizičnem, kognitivnem, socialnem kot čustvenem področju. Raziskava je bila izvedena v šolskem letu 2011/2012 v okviru konjeniškega krožka na posestvu Biotehniškega centra Naklo. Podatke smo zbrali z metodami opazovanja, anketiranja in poglobljenih intervjujev. Pri raziskavi smo uporabili konja hladnokrvna križanca, ki sta primerna za prvi stik mladostnika s konjem. Mladostniki so bili opazovani z vidika napredka pri stiku s konjem in pri jahanju. Zanimalo nas je kako se pri delu mladostnikov s konjem lahko izboljša njihova komunikativnost, zaupanje v lastne sposobnosti in oblikuje večja socialna mreža. Poleg tega nas je zanimalo, kako se mladostniki odzivajo v stiku s konjem ter kako doživljajo konja in sebe. Raziskava je pokazala pozitivne učinke konja na mladostnike in sicer na njihove osebostne lastnosti, telesne spretnosti, čustva, znanje mladostnikov in povečano socialno mrežo.

Ključne besede: Terapija s pomočjo konj, mladostniki, osebostni razvoj, kognitivne lastnosti, čustvene lastnosti, konji

Influence of horse on adolescents

Abstract

The article addresses the influence of horses on the personal development of adolescents on four different levels: physical, cognitive, social and emotional. The research was carried out by the equestrian club at the Biotechnical Centre Naklo in the school year of 2011/2012. We collected the data by means of observation, questionnaires and profound interviews. For our

research we used two cold blooded horses, appropriate for adolescent's first contact with horses. The adolescents were observed in terms of progress of their contact with the horses and riding. We were interested in both how adolescents' communication and confidence in their abilities can be improved when working with horses and how to create a bigger social network. In addition we were interested in how the adolescents react in contact with the horses and how they perceive themselves and the horses. The research has shown positive effects of horses on the adolescents, to be more precise, on their personal characteristics, physical abilities, emotions, knowledge and bigger social network.

Key words: equine therapy, adolescents, personal development, cognitive characteristics, emotional characteristics, horses

1 Uvod

Že stari Grki so jahanju pripisali čudežno zdravilno moč. Bolnikom so predpisovali jahanje, saj je veljalo prepričanje, da ježa dvigne voljo do življenja in prebudi duha. Da jahanje ni le način transporta ali doseganje rezultatov v konjeniških športih je danes potrjeno z mnogimi raziskavami. Terapije s pomočjo konj vplivajo pozitivno na otroke in odrasle tako na fizičnem, kognitivnem in čustvenem področju.

Terapijo s pomočjo konj poteka tako na konju, kot ob konju in jo delimo na štiri osnovna področja: medicino, psihologijo, pedagogiko ter konjeniški šport (Turk in Japelj, 2010, Engel et al., 2006).

Konj z zdravilnim pedagoškim jahanjem doseže pozitivne spremembe človekovega obnašanja ter podpira individualno psihološko, socialno in rehabilitacijsko območje. Pri tem se jahalno pedagoška vsebina in ravnanje s konjem prepletata s celotnim človeškim telesom, z njegovim duševnim, duhovnim in socialnim položajem (Turk in Japelj, 2010). Globočnik (2001) deli učinke terapevtskega jahanja v tri skupine in sicer: fizikalni učinki, psihološki učinki in socialni učinki. Med fizikalne učinke terapevtskega jahanja se uvrščajo normalizacija mišične napetosti, vpliv na samodejne odzive drže in gibanja, vpliv na koordinacije gibov, vpliv na obseg gibljivosti sklepov, krepitev mišične moči in izboljšanje delovanja kardio-respiratornega sistema (Globočnik, 2001). Psihološki učinki terapevtskega jahanja so izboljšanje samozavesti in podobe o sebi (Globočnik, 2001; Žgur Černigoj, 2001), pridobitev občutka zadovoljstva in izboljšanje razpoloženja (Globočnik, 2001), zvišanje motivacije (Globočnik, 2001; Mileke, 1989), večanje koncentracije in pozornosti, usmeritev agresivnosti in sposobnosti zdrave uveljavitve (Globočnik, 2001) ter izboljšanje telesne in prostorske predstavljenosti (Žgur Černigoj, 2001). Socialni učinki terapevtskega jahanja so razvijanje prijateljstva, odločnost in potrpežljivost, samodisciplina in koristna izraba prostega časa (Globočnik, 2001), večje možnosti za sodelovanje in druženje, občutek pripadnosti in razvijanje otrokovega odnosa do narave in živali (Žgur Černigoj, 2001).

V prispevku predstavljamo rezultate raziskave, izvedene v šolskem letu 2011/2012 na posestvu Biotehniškega centra Naklo (BC Naklo), katere namen je bil ugotoviti vpliv konja na mladostnike. Predpostavili smo, da delo s konji pri vključenih mladostnikih izboljša komunikativnost, poveča njihovo zaupanje vase in samozavest ter da tisti, ki so vključeni v delo s konji razvijejo večjo socialno mrežo.

2 Material in metode

Raziskava temelji na empirični kvantitativni in kvalitativni metodi dela. Raziskava je bila izvedena na posestvu BC Naklo. V raziskavo smo vključili dijake, ki so obiskovali konjeniški krožek v šolskem letu 2011/2012. Vzorec je sestavljen iz 10 mladostnikov, ki so na krožek prihajali redno. Krožek je potekal dvakrat tedensko in sicer dve uri po pouku. Struktura po spolu kaže, da je v raziskavi sodelovalo 70 % deklet in 30 % fantov. Povprečna starost udeležencev je bila 16,6 let. Večina mladostnikov vključenih v raziskavo je bila doma na podeželju 80 %, v mestu je živelo 20 % mladostnikov. Pri raziskavi smo uporabili konja hladnokrvna križanca, primerna za prvi stik mladostnikov s konjem. Podatke smo zbrali z metodo opazovanja, anketiranja in poglobljenega intervjuja.

Vsak mladostnik je bil opazovan po shemi mladostnikovega napredka, ki smo jo izoblikovali tekom projekta Šola enakih možnosti na BC Naklo v šolskem letu 2009/10 in 2010/11. Dejavnosti so bile sestavljene iz različnih enot, ki smo jih opazovali pri delu s konjem in jahanju, in sicer :

- stik s konjem in njegova nega (pristop h konju, nadevanje oglavnice, vodenje, privezovanje, krtačenje, nega kopit, sedlanje, uzdanje),
- delo s konjem na tleh (vodenje konja, premikanje konjevega prednjega dela, nazaj, bočno, lonžiranje, pravilna uporaba dejstev – roka, glas, biček, govorica telesa),
- jahanje na vodečem konju (zajahanje in razjahanje, pravilna drža, aktivno gibanje s konjem, ježa v koraku, kasu, galopu, neodvisen sed na konju),
- samostojno jahanje (mirne roke, noge, uporaba dejstev, pravilen prehod konja iz stoj v korak, iz koraka v stoj, razjahanje v sili, ježa v koraku – sledi poti, pravilen vpliv težišča, fokusa, pravilna uporaba vajeti).

V času izvedbe zgoraj naštetih dejavnosti je opazovalec beležil mladostnikov napredek ter čustveni odziv mladostnikov. Opazovane so bile tudi nekatere osebne lastnosti in telesne spretnosti mladostnikov ter njihovo spreminjanje tekom dejavnosti v daljšem časovnem obdobju. Na osnovi zapisanih opazovanj smo določili kode in kategorije.

Napredek mladostnika pri delu s konji smo spremljali na osnovi naslednje ocenjevalne lestvice:

- se seznanja (prva stopnja, dijak začne delati s konjem),
- poskuša varno delati s pomočjo (druga stopnja, manjši napredek),
- varno dela s pomočjo (tretja stopnja, vidnejši napredek),
- poskuša varno in samostojno delati (četrta stopnja, dijak dobi še določene popravke, sicer pa dela že skoraj samostojno),
- varno in samostojno dela (peta stopnja, dijak dela samostojno).

Ob opazovanju je bilo izvedeno tudi anketiranje mladostnikov, s katerim smo želeli pridobiti podatke, zakaj so se odločili, da bodo prihajali na konjeniški krožek, kako preživljajo svoj prosti čas, kakšen je njihov odnos do konjev in drugih domačih živali, iz katerega okolja prihajajo ter kako se počutijo ob stiku s konjem.

Anketirali smo tudi starše mladostnikov vključenih v raziskavo z namenom, da ugotovimo njihovo mnenje o razlogih mladostnika za obiskovanje dejavnosti, pričakovanjih ter zadovoljstvu mladostnika z dejavnostjo. Zanimalo nas je tudi ali se starši pogovarjajo z mladostnikom o dejavnosti, kakšna so njihova opažanja glede mladostnikovih sprememb pri določenih veščinah (učni uspeh, sprejetost med sošolci, reagiranje ob konfliktnih situacijah, mladostnikovo zaupanje vase, samostojnost, pripravljenost mladostnika za pogovore, izražanje lastnih stališč in mnenj, sprejemanje samega sebe, svojega telesa) ter njihovo mnenje o nadaljnjem sodelovanju mladostnika pri dejavnostih jahanja in dela s konji v prihodnjem šolskem letu.

Na koncu šolskega leta je bil z vsakim mladostnikom izveden poglobljen intervju. Intervju je potekal individualno in je zajemal naslednje sklope: motiv mladostnika za odločitev obiskovanja konjeniškega krožka, kako mladostniki doživljajo konja, delo z njim in njegov vpliv na človeka, osebne pridobitve ob stiku s konjem ter njihovo zadovoljstvo s konjeniškim krožkom.

Podatki so bili analizirani v programu Microsoft Excel z metodami opisne statistike. Kvalitativni podatki zbrani z opazovanjem in poglobljenimi intervjuji so bili obdelani z metodo kvalitativne vsebinske analize.

3 Rezultati

3.1. Rezultati življenjskega sloga in odnosa do konj pri mladostnikih vključenih v raziskavo

Večina mladostnikov vključenih v raziskavo (90 %) ima doma domačo žival, kar ni presenetljivo, saj izhajajo večinoma iz podeželja. Nadalje so rezultati pokazali, da ima 50 % mladostnikov vključenih v raziskavo možnost stika s konji doma ali drugje izven šole. Rezultati ankete tudi kažejo, da večini anketirancev videz konja (80 %) in kdo vodi krožek ni pomembno (70 %).

Rezultati ankete so pokazali, da mladostniki vključeni v raziskavo menijo, da se v družbi konj počutijo suvereno in delajo samostojno (30 %); ne čutijo nobenega strahu in se v družbi konj počutijo dobro (30 %); do konj čutijo strahospoštovanje, vendar jih vseeno upajo negovati in zajahati (30 %) in do konj čutijo strahospoštovanje, vendar se jih upajo pobožati (10 %).

Vzroki zakaj so se mladostniki odločili za obiskovanje konjeniškega krožka so bili različni, največ pa jih je bilo povezanih z ljubeznijo do živali oziroma konj.

3.2. Rezultati opazovanj mladostnikov vključenih v raziskavo

Glede na kode in kategorije, ki smo jih oblikovali na osnovi zabeleženih opazovanj (tabela 1), lahko zaključimo, da se pri mladostniku tekom dela s konjem, odražajo njegove osebnostne lastnosti, telesne spretnosti, trenutna čustva ter pridobljeno znanje dela z živaljo na tleh in v sedlu.

Tabela 1: Osebnostne lastnosti, telesne spretnosti, čustva in znanja mladostnikov vključenih v raziskavo

KODE	KATEGORIJE
Zadržanost	Osebnostna lastnost
Vztrajnost	
Pogum	
Zamišljenost	
Nežnost	
Spoštovanje	
Nesamozavest	
Samozavest	
Slabša koordinacija, ravnotežje	Telesna spretnosti
Večja telesna teža	
Gibčnost	
Nesamostojnost	Znanje
Samostojnost	
Izkušnost	
Neobvladovanje konja	
Napredek	
Obvladovanje konja	
Navdušenost	Čustva
Želja po jahanju	
Varnost	
Zaskrbljenost	
Zadovoljstvo	
Premagovanje strahu	
Sram pred drugimi	
Strah	

Vir: Lasten, 2012

Z opazovanjem smo ugotovili, da se pri mladostnikih tekom konjeniškega krožka pojavljajo v kratkem času različna čustva, in sicer tako negativna kot pozitivna:

- zaskrbljenost »S. deluje zelo zaskrbljeno. Skrbi jo kako bo zajahala, kako bo, ko bo jahala konja.«,
- strah »Pri M. je vidno nekaj strahu pred jahanjem, saj tega še nikoli ni počela.«,
- sram pred drugimi »P. se je kot zadnja podala in zajahala konja, saj jo je malce sram pred drugimi oziroma noče izpasti slabo.«,
- želja po jahanju »Pri S. je bilo najbolj očitno vidno kako zelo si je želela jahati.«,
- premagovanje strahu »Ko je E. hranil konja mu na začetku ni zaupal svoje roke, ker se je bal, da ga bo konj ugriznil. Kasneje je konju zmogel dati posladek iz roke. Pri A. se je videl strah, ki ga je pogumno premagovala tako, da je po nekem obdobju uspela konja brzdati, da ni več silil vanjo.«,
- navdušenje nad doseženim »S. je po koncu jahanja kar žarela od navdušenja in veselja.«,
- zadovoljstvo »E. ni niti skrival svojega zadovoljstva, ko je krtačil konja se je kar nasmihal.«,
- občutek varnosti »A. se konj ne boji, v sedlu se počuti varno.«.

Osebnostne lastnosti, ki so se izražale, so bile:

- zadržanost »A. je tekom ježe in dela s konji še vedno zadržana in ni toliko zgovorna, vendar je nasmejana.«,
- zamišljenost »S. je zatopljena v svoje misli.«,
- nesamozavest »A. je sicer že sedela na konju vendar se je videlo, da ni prepričana sama vase in je še malo dvomila kako bo zajahala.«,
- vztrajnost »Na začetku lonžiranja je imela S. nekaj težav pri obračanju in tudi samem vodenju in ukazih, vendar je bila vseeno zelo navdušena nad tem kar je počela. Takoj po tem, ko so vsi ostali naredili vajo, je izrazila željo po ponovitvi in tudi še enkrat samostojno lonžirala in to z veliko manj težavami.«,
- samozavest »M. je navdušena nad konji, tudi doma ima svojo kobilo. Pri delu s konji je samozavestna in samostojna.«,
- pogum »S. je bila zelo pogumna in se je z veliko voljo povzpela na konja.«,
- nežnost »Pri krtačenju konja se je videlo, da je E. zelo nežna oseba.« in
- spoštovanje »Pri E. se vidi, da je kar pogumen, vendar ni čisto prepričan vase oziroma ima strahospoštovanje do konja.«.

Opazili smo različne telesne spretnosti in sicer:

- slabša koordinacija, ravnotežje »M. je uspelo kar nekaj lepih korakov v kasu. Največ težav sta ji povzročala ujetje ritma in ravnotežje. Svoje prve korake v kasu je A. pospremila dokaj glasno. Vendar so tudi ti kriki na koncu že izginili, napredek je bil viden, ostale pa so še težave v ravnotežju in ritmu.«,
- večja telesna teža »A. se zaradi večje telesne teže sama ni mogla povzpeti v sedlo.«,
- gibčnost »G. spretno zajaha konja.«.

Znanje, ki smo ga opazili tekom raziskave pa je bilo:

- samostojnost »P. krtači konja povsem samostojno. M. je pri jahanju samostojna in obvlada konja v vseh treh hodih.«,
- nesamostojnost »Pri vodenju konja potrebuje J. še pomoč.«,
- izkušnost »G. je zelo samozavesten, kar priča o tem, da ima že veliko izkušenj z delom s konji.«,
- obvladovanje konja »Pri vodenju se vidi, da konj P. upošteva in ga vodi ona in ne on nje.«,
- neobvladovanje konja »A. se je preizkusila v vodenju konja, kar ji je povzročalo kar nekaj težav. Konj je ni ubogal, lahko bi rekli, da je nagajal in je ni upošteval.« in
- napredek »J. rad pride na krožek. Konjev se boji, vendar je že tako napredoval, da skrtači haflingerja, ki je bolj nežne narave.«.

3.3 Rezultati anketiranja staršev mladostnikov vključenih v raziskavo

Mladostniki so se v večini sami odločili za obisk dejavnosti, saj so si želeli stika s konji, ki jih obožujejo, se radi družijo z njimi, bi se radi sprostiti ob delu z njimi, nekateri tudi premagali strah pred njimi in se boljše počutili. Vzrok sta bila tudi želja po jahanju, učenje skrbi za konja in pravičnega dela z njimi. Starši so jih pri tem le podprli.

Vsi anketirani starši menijo, da mladostniki zelo radi obiskujejo dejavnost dela s konji, pri kateri se sprostijo, dobro počutijo in tudi družijo s svojimi vrstniki.

Rezultati so pokazali, da se mladostniki s starši o dejavnosti pogovarjajo tudi doma. Nihče o tej dejavnosti ne molči. Z občasno jih je odgovorilo 27 %, največ je bilo takih, ki se pogovarjajo pogosto, in sicer 46 % ter 27 % takih, ki to počno redko.

Pri mladostnikih starši opažajo zlasti izboljšave naslednjih veščin: večje mladostnikovo zaupanje vase in samostojnost opaža devet staršev, boljše sprejemanje samega sebe opaža osem staršev. Sedem staršev opaža izboljšanje pri izražanju lastnih stališč in mnenj, šest jih opaža izboljšanje pripravljenosti za pogovore, pet staršev je opazilo izboljšanje sprejetosti med sošolci, štiri opažajo izboljšanje reagiranja ob konfliktnih situacijah, dva starša pa sta navedla izboljšanje učnega uspeha. Starši so si enotni, da pri nobeni od navedenih veščin ni prišlo do poslabšanja.

Željo, da bi njihov mladostnik tudi prihodnje šolsko leto obiskoval in sodeloval pri delu s konji, je izrazila večina staršev, saj v tem vidijo le korist za svojega otroka. En od staršev je želel, da naj o tem odloči mladostnik sam in samo en od anketiranih staršev ni imel želje po nadaljnjem sodelovanju, saj mladostnik prihodnje leto ne bo več obiskoval te šole.

Vsak starš ima svoj pogled na dejavnost. Mnenje, ki najbolj izstopa je, da je vsako delo in stik z živalmi nekaj pozitivnega, ki lahko mladostniku da veliko energije za življenje. Pravijo tudi, da je za njihovega otroka dejavnost zagotovo dobra, saj se pri njej učijo sodelovanja, skrbi za dobro počutja ljudi in živali, postanejo lahko del rešitve problema in ne njegovega nastanka. Pri dejavnosti bi starši spremenili le velikost skupin, saj bi se v manjših skupinah lahko bolj posvetili vsakemu posamezniku in mu namenili več časa. Želijo si, da bi dejavnost potekala tudi v bodoče, saj nekaterim otrokom, kot pravijo starši, delo s konji veliko pomeni in jim pomaga.

3.4 Rezultati poglobljenih intervjujev z mladostniki vključenimi v raziskavo

Na odločitev mladostnikov za obiskovanje konjeniškega krožka so vplivali trije med seboj soodvisni in prepleteni motivi: naklonjenost do živali in zanimanje zanje, pozitivne izkušnje na krožku iz preteklih let ter šolska obveznost, da opravijo ure izbirnih vsebin.

Pomen, ki ga pripisujejo mladostniki konju se na eni strani nanaša na njihovo počutje ob stiku s konjem, na drugi strani pa na konjev videz in njegove značajske poteze.

Nekateri mladostniki pristopajo h delu s konjem brez visokih ciljev, bolj z namenom dobrega počutja ob konjih in dobre družbe, tem se delo s konjem ne zdi tako zahtevno. Mladostniki, ki pristopajo h konjem z namenom resnega, poglobljenega dela, delo s konjem doživljajo kot zahtevno in odgovorno.

Po mnenju mladostnikov delo s konjem v največji meri vpliva na krepitev človekovih osebnostnih lastnosti, na njegovo duševno zdravje ter večjo telesno spretnost. Mladostniki v veliki meri prepoznajo čustva in počutje s katerimi prihajajo v stik pri delu s konji. Navdajajo jih veselje, zadovoljstvo, strah. Počutijo se samozavestni in bolj gotovi vase, prav tako doživljajo sebe kot bolj potrpežljive. Z omenjenimi čustvi in počutjem so neločljivo povezani znanje in

izkušnje, pridobljene pri delu s konjem, ki gotovo prispevajo h krepitvi občutka uspešnosti ter k razvijanju želje po nadgrajevanju znanja tudi v bodoče.

Mladostniki so bili s konjeniškim krožkom v šolskem letu 2011/2012 zelo zadovoljni. Najbolj so jim bili všeč: delo s konji, izvajalka krožka in družba.

4 Diskusija

Da imajo konji oz. stik z njimi nedvomno dober učinek na mladostnika, njegov razvoj in krepitev osebnih lastnosti potrjujejo mnoge raziskave. V prispevku predstavljamo rezultate raziskave, izvedene v šolskem letu 2011/2012 na posestvu BC Naklo, katere namen je bil ugotoviti vpliv konja na mladostnike.

Pri opazovanju mladostnikov pri stiku s konji smo prišli do ugotovitve, da stik s konjem vpliva na mladostnike pozitivno tako na čustvenem področju (navdušenost, zadovoljstvo, želja po jahanju, premagovanje strahu) kot tudi na področju razvoja njihovih pozitivnih osebnostnih lastnosti (pogum, samozavest, vztrajnost, nežnost in spoštovanje). Vpliva pa tudi na razvoj telesnih spretnosti (gibčnost, izboljšanje koordinacije, ravnotežja), ki jih jahanje zahteva ter zato tudi razvija. Tekom aktivnosti se pri mladostnikih razvijejo znanja, ki so potrebna pri delu s konjem.

Anketirani starši opažajo pri mladostnikih predvsem sledeče: večje mladostnikovo zaupanje vase, samostojnost in sprejemanje samega sebe.

Mladostniki so se tekom dejavnosti družili s sovrstniki, kar je vplivalo na izboljšavo njihovih komunikacijskih sposobnosti pri navezovanju stikov z drugimi in pri tem posledično na večanje socialne mreže ter razvoj občutka pripadnosti in sprejetosti.

Z raziskavo smo želeli med drugim narediti tudi razvidno, v kolikšni meri prihajajo mladostniki v stik s seboj (s svojimi lastnostmi, spretnostmi, čustvi) prek dejavnosti s konjem. V kolikšni meri se tega zavedajo in kako to vpliva na njihovo odzivanje, počutje, doživljanje sebe, svojega dela in drugih. Pri tem se nam zastavlja vprašanje ali smo s poglobljenim intervjujem kakor koli prispevali, da je mladostnik še bolj prišel v stik s samim seboj oz. s svojim doživljanjem ob stiku s konjem. Menimo, da imamo pri tem ključno vlogo odrasli s tem, da ubesedimo kaj opažamo. S takšnim pristopom odpiramo možnost za pogovor o mladostnikovem doživljanju, prispevamo, da mladostnik ozavešča svoja čustva, lastnosti, počutje in s tem ima več možnosti, da sam dejavno vpliva nanje, še posebej ob naši spodbudi in podpori. S takšnim pristopom v odnosu z mladostnikom lahko vplivamo na razvijanje in krepitev mladostnikovega samoopazovanja in samorefleksije, ki sta dragoceni popotnici za življenje in vstopanje v konstruktivne odnose.

5 Literatura in viri

Adamič Turk, M., in Japelj, A. *Strokovna razdelitev terapevtskega jahanja*. Konji, s konjem - na konju. Priročnik o terapevtskem jahanju, Ig: CUDV Draga, 2010.

Ahčin, A. Pomen vključevanja terapevtskih aktivnosti s pomočjo konja za osebni razvoj mladostnika. *Moje podeželje*, 2010, let.1, št. 1, str. 13-16.

Dovžan, A. *Vpliv dela s konji na čustveni in osebni razvoj mladostnikov*. Diplomsko naloga. Biotehniški center Naklo – Višja strokovna šola, Upravljanje podeželja in krajine. Naklo: 2012.

Engel, B. T., et. al. *The horse, the handicapped and the riding team in a Therapeutic Riding program: A Training Manual for Volunteers*. 4. izd. Durango, CO: Barbara Engel Therapy Services, 2006.

Gašparič, M. *Stik s konjem in mladostnikov osebni razvoj: Doživljanje sebe v stiku s konjem s strani mladostnikov v okviru konjeniškega krožka na Biotehniškem centru Naklo*. Raziskovalna naloga. Mengeš: 2012.

Globočnik, B. Jahanje kot specialno in socialnopedagoška dejavnost. *Socialna pedagogika*, 2001, let. 5, št. 3, str. 341-365.

Lord, J., Karadža, K., Krmpotič, J. *Struktura sata terapijskog jahanja*. Konji terapeuti, učitelji, prijatelji. Krila, Zagreb, 2003.

Marinšek, M. in Tušek, M. *Človek – žival: zdrava naveza*. Maribor: Založba Pivec, 2007.

Mielke, S. Terapevtsko jahanje. *Zdravstveno varstvo*, 1989, let. 28, št. 4-5, str. 139-141.

Petrovič, V. *Hipoterapija, Zdravljenje z jahanjem konja*, založništvo Pozoj, Velenje, 2001.

SOUS, Šola enakih možnosti – Uspešno vključevanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v vzgojo in izobraževanje v letih 2009, 2010, 2011 (II) Ljubljana, junij 2011.

Tušak, M. in Tušak M. *Psihologija konja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF, 2002.

Žgur Černigoj, E. Pedagoško jahanje. *Naš zbornik*, 2001, let. 34, št. 1, str. 30-31.